

1875 HERSEK AYAKLANMASI SIRASINDA SIRBİSTAN'IN OSMANLI DEVLETİNE KARŞI SAVAŞA GİRMEK AMACIYLA KARADAĞ'LA YAPTIĞI GÖRÜŞMELERE DAİR BAZI ÖNEMLİ BELGELER

Dr. KEMAL BALTALI

1875 Hersek Ayaklanmasının başlaması üzerine Sırbistan genel bir Balkan ayaklanmasının ve Türkiye'ye karşı bir savaşın zamanı geldiğine inanacaktır. Esasen daha 1860'lardan itibaren Sırbistan Balkanlarda ayaklanma çıkartmak ve Osmanlı Devletine karşı savaşa girmek amacıyla komşularıyla daimi temaslar yapmakta idi.

Bu kere de Belgrad Hükümeti yeniden Arnavutlarla, Makedon ileri gelenleriyle, Yunan çevreleri ve Bulgar komiteleriyle temasa geçecektir. Bunlardan bazı Makedon, Bulgar ve Yunan çevrelerinden yardım vaatleri de aldı. Asıl temaslar Karadağ Prensi Nikola ile yapıldı. Önce Filip Hristic, Çetinye'ye gönderildi. 1875/76 kış mevsiminde savaşa girilmemesi ve fakat ayaklanmanın ilkbahara kadar ayakta durabilmesi için iki tarafın da asilere yardımda bulunması hususlarında mutabık kalındı. Daha sonra Türkiye'ye karşı savaşa girmek ve kurtarılması düşünülen topraklar ve bunların Karadağ ve Sırbistan'a düşmesi gereken bölgelerinin tespiti amacıyla General Ranko Alimpiç siyasi ve askeri bir anlaşma akti için Belgrad tarafından Çetinye'ye gönderildi. Filip Hristic ve özellikle General Ranko Alimpiç'in Çetinye'de Karadağ Prensiyle yaptığı görüşmeler ve bu hususta Belgrad Hükümetine verdikleri sırasıyla 24 Kasım 1875 ve 5 Nisan 1876 tarihli raporları 1875-78 Balkan buhranının en önemli belgelerinden birini oluşturmaktadır. Bu itibarla da Belgrad Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunan söz konusu raporlara geniş bir şekilde ve aynen yer verilmektedir.

Ranko Alimpiç'in raporunda, Karadağ Prensi Nikola'nın kendi iradesiyle değil de Rus talimatlarıyla hareket ettiği, prensin Hersek'teki ayaklanmayı elinde tuttuğu, fakat ayaklanmaya para ile yardımı Ruslar yaptığından, Rusların bilgisi olmadan çalışırsa prensin hiçbir şey yapamayacağı ve bu sebeple onları dinlemeye mecbur olduğu ifade ile Rusya'nın Dubrovnik Konsolosu Jonin'in ayaklanmadaki önemli rolüne

işaret edilmektedir. Jonin, Sırp temsilcisi Alimpiç'in Çetinye'de bu kadar uzun zaman kalmasına şaşırıyor. Zira Ruslar Belgrad'a Karadağ ile anlaşmanın henüz zamansız olduğunu söylemişler. Jonin, "Belgrad'dan talimat beklemeden hemen dönmeniz gerekirdi" diyor. Rusya şu anda savaşa yönelik bir Sırp-Karadağ anlaşmasını zamansız bulmaktadır. Bu itibarla da 1876 Mart ayında Karadağ Prensi anlaşmayı imzalamaktan sarfınazar edecektir. Prens ancak, üç ay sonra, Rusya'nın istediği bir zamanda savaşa yönelik anlaşmayı imzalayacak ve Sırbistan'la birlikte savaşa girecektir.

Raporda ayrıca, Rus Şansölyesi Gorçakof'un adamı Veselitski'nin de görüşlerine yer verilmektedir. Veselitski, Çetinye'ye bir miktar para ve Prens Nikola'ya talimat getirmiştir. Rus yardımı artık Veselitski kanalıyla yapılacaktır. Ona göre Türk reform önlemleri gerçekleştirilemezdi.

Hersek ayaklanmasının bastırılması amacıyla Prens Nikola'nın asiler nezdinde nüfuzunu kullanmak isteyen Dalmaçya'daki Avusturya Genel Valisi Rodiç'e, Gorçakof'un özel temsilcisi Veselitski'ye ve Fransa'nın İşkodra'daki konsolosuna, prensin verdiği müphem cevaplar, ayaklanmanın nasıl ve kimler tarafından yöneltildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nikola cevaplarında, asiler üzerinde bu yönde etkide bulunacağını ifade etmekle beraber, diğer taraftan da ayaklanmanın bastırılması hususunda hiçbir şeyin yapılamayacağını zira asilerin Türklerin kabul edemeyeceği kadar çok ağır isteklerde bulunacaklarını da belirtmektedir. Rus Konsolosu aşırı panslavist Jonin ise bir mektubunda İstanbul'daki durumun açıklığa kavuşmasına kadar barışçıl davranmasını, ayaklanmaya fiilen katılmaktan çekinmesini prence tavsiye ederken "bu sözlerimle ayaklanmanın bastırılması tavsiyesinde bulunuyorum" demektedir.

Rusya bu arada, Sırp'ların yalnız Karadağ ile değil Bulgarlarla da işbirliği yapıp birleşmesini istememektedir. Bulgarlarla birleşerek büyüyecek olan bir Sırbistan coğrafi yakınlık nedeniyle Boğazlar sorununu her zaman ortaya atabilecekti.

Belgeler arasında ayrıca tamamlayıcı mahiyette olmak üzere, Ranko Alimpiç'in Çetinye görüşmelerine dair Belgrad Hükümetinden aldığı bazı talimatlara ve 5 Nisan 1876 tarihli raporunda sözü edilen veya anılan raporla ilgili görülen diğer bazı önemli belgelere de yer verilmektedir.

Artık tarihe mal olmuş bu belgelerin incelenmesine izin veren ve bu hususta bütün kolaylığı gösteren Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

I. Filip Hristic'in Sırbistan Dışişleri Bakanı Corce Pavlovic'e Raporu

Prens Milan'ın Prenses Natalia ile evlenme haberini Prens Nikola'ya bildirmek ve Sırbistan ile Karadağ arasındaki iyi ilişkileri yenilemek için prensin beni seçmesine çok sevindim. Sırbistan'ın Karadağ ile kardeşlik bağlarının kesilmemesini her zaman içtenlikle istediğim için de bundan ayrıca memnunum. Ve özellikle artan güçlülere rağmen, görevimin başarıyla sonuçlanacağını peşinen biliyordum. Esasen başka türlü de olamazdı. Türkiye'deki kardeşlerimizin durumunun iki preste de aynı amaç ve aynı sempatileri yaratması doğaldı. Benim görevimin başarılı olmasının başlıca nedenleri, prensimizin ve onun hükümetinin çok takdir ettiğim iyi niyetli ve akılcı politikası ve özellikle Prens Nikola'nın beni kabule hazır olması, Sırbistan ile Karadağ arasındaki iyi ilişkilerin yenilenmesi önerisini kabul etmesi ve bu hususta Balkan Yarımadasında bütün Sırp halkını kurtarmak çalışmalarına artık ciddi olarak başlamamızı istemesi olmuştur.

Hersek'te ayaklanma çıkınca, herkes Sırbistan ve Karadağ'ın birbirlerine elini uzatıp savaşa gireceklerini, ayaklanmayı ellerine alıp, en kısa bir zamanda amaca -ki bu amaca maalesef henüz ulaşamamıştır- ulaşacaklarını zannediyordu. Bu inancı, bütün Sırp bölgelerindeki halkın heyecanı ve benim Karadağ yolculuğumun halk tarafından iyi kabul edilmesi de kanıtlamaktadır. Dalmaçya ve Karadağ halkı, kendi iyi geleceği için bunu kabul edip, Prens Milan'a açıkca iki prenslik arasındaki kardeşlik ve dostluk ilişkilerinin yenilenmesi girişimi hususunda teşekkür ediyordu. Halk yalnız Prens Milan ve Nikola arasındaki kardeşçe bir anlaşmanın bizim ulusal misyonumuzun gerçekleşmesi yolunda iyi sonuçlar verebileceğine inanıyordu.

Başlangıçta konudan biraz uzakta kaldık. Bunun nedenleri, içerdeki sorunları çözme nedeniyle, oralardaki bizim halkın amaçlarını anlamayıp, pek önem vermememiz oldu. Bu yüzden bazı taraflardan eleştiriye de uğradık. Bizim harekete biraz geç geçmemiz yine de bu bölgelerde çok derin bir heyecan yarattı ve Sırp geleceği için iyi bekleyişler doğurdu. Bu yüzden Prens Nikola'ya da en derin teşekkürlerimizi sunmaya mecburuz. Zira oralardaki hareketi ve durumu yakından izlediği ve aynı duyguları paylaştığı için, Sırp Hükümetinin girişimini iyi niyetle ve hemen kabul etti. Prens Milan ve Prens Nikola'nın tutumları, benim görevime büsbütün başka bir önem kazandırdı. Çünkü amacım iki prenslik arasındaki dostluğun yenilenmesi idi. Şunu belirtmeliyim ki, Sırbistan ve Karadağ

arasındaki kardeşlik bağları biraz gevşemişti. Fakat en küçük bir hareket, Sırp Devletine yeni güç katarak kuvvetlendirir ve bundan da Sırp Hükümeti memnun kalabilirdi. Prens Nikola'nın bana verdiği sözde, o ve onun halkı Türkiye'deki Sırpı kurtarmak için Sırbistanla beraber Türkiye ile savaş istiyorlardı.

Bu sorun benim görevimin önemli sorunlarından biri idi. Ve ben kışın savaşa girmemiz için çok çabuk anlaştığımızı memnuniyetle söyleyebilirim. Fakat ayaklanmanın ilkbahara kadar ayakta durması için, iki tarafın bütün olanaklarıyla ciddi bir yardım yapmasını Prens Nikola da düşünüyordu. O zamana kadar iki hükümet bu amaç için alınacak olan bütün tedbir ve tertipleri devamlı ve kesintisiz olarak birbirlerine bildireceklerdir. İlkbaharda iki hükümetten biri bir güçlüğe maruz kalmazsa birleşip, beraberce Türkiye'ye karşı savaşacaklardır. Prens Nikola'nın gerçekten savaşa girmek istediği onun yapılacak olan görüşmelerin sonuçlarını Sırp Hükümetinin bir an evvel kendisine bildirmesini benden rica ettiğinden de anlaşılmalıdır. Savaşın ilkbahara ertelenmesiyle Prens Nikola kendi askerini savaşa daha iyi hazırlamak için devletini 200.000 Dukat altınla borçlandırmayı düşünüyor. Bu husustaki diğer önerileri konuşmamızın başlangıcında Prens Nikola'ya bıraktım. Ve yapılan önerileri hükümete bildirme görevini ben üzerime aldım. Prens Nikola'nın birçok görüşlerine taraftar oldumsa da bunları değerlendirmek hükümetimin görevi olduğu için Sayın Bakanım, bunları gereğinin yapılması için size bildiriyorum.

Prens Nikola'nın memnuniyetle kabul ettiğim ilk önerisi şudur: Prens Milan ve Prens Nikola ortak bir nota (belge) hazırlayarak, bunu bir Sırp ve bir Karadağlı tarafından garantör devletlere vermelidirler. Bu notada bizim halkımızın kötü durumu belirtilecek, Sırp ve Karadağ prenslerinin zorunlu olarak attıkları adımın haklı olacağına işaret edilecek ve büyük devletlerce kan dökülmesine bir an evvel son verilmesi ve Hıristiyan halklara tatmin edici şartlarını sağlanması istenecektir. Bu fikri ben kabul ettim. Bana göre bunun gerçekleşmesi iki prensin arasındaki kardeşlik işbirliğine olan inancı kuvvetlendirecekti. Belki de asiler iki prensin onların sorunları için beraberce çalıştıklarını görünce, haklı davalarını savunmak için daha büyük bir güç kazanacaklardır. Kardeşlerimizin durumunu düzeltmek amacıyla iki prensin birlikte çalıştığını gören devletler de hafife aldıkları ayaklanma sorununu ciddi olarak ele alacaklar ve böylelikle bazıları Sırp temsilcilerine ayaklanmanın ne şekilde tam olarak çözümlenmesi ve asilerin nasıl tatmin edileceği hususlarını soracaklardır. O zaman, genellikle Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti çerçevesinde kalınarak, şu fikirlerle

ortaya çıkılabilir: Hersek Karadağ'a, Bosna da Sırbistan'a verilebilir. Belgrad Hükümeti Prens Nikola'nın bu düşüncesine taraftar ise, böyle bir belgeyi hazırlayıp imza için kendisine göndermelidir.

Benim kişisel kanıma göre, Sırp sorunu için böyle bir belge çok iyi sonuçlar doğurabilir. Bu belge yapacağımız savaş için hukuki bir dayanak veya bahane olabilir. Bu fikri genişleten Prens Nikola'ya göre, büyük devletler bizim sorunumuzu tatmin edici bir biçimde hallederlerse, onun gereği ortadan kalkacağından şimdilik savaşa gidilmez. Fakat ilerde uygun bir durumda daha güçlü ve kuvvetli bir savaş alevlenebilir. Bu uygun durum bize bağlıdır. Ve biz istediğimiz zaman, bu uygun durumu ortaya çıkarabiliriz.

Sayın Bakanım, gördüğünüz gibi Prens Nikola ile yaptığım konuşmalarda açık ve iyi niyetli idim. Aynı davranışı prens de bana gösterdi. Kendisiyle anlaşarak çalışmaya hazır olduğumuzu konuşmamdan anlayan prens, kurtarılacak olan Türk bölgelerinin gelecekteki düzeni için bütün düşünce ve planlarını açıklamaya başladı. Kendisi kurtuluştan sonra Hersek'in bir kısmını Karadağ'a düşeceğini geri kalan kısmı, Bosna ve Eski Sırbistanın da Sırbistan Prenslğine verilmesi hususundaki eski düşüncesinin şimdi de geçerli olduğu hususunu Prens Milan ve Sırp Hükümetine bildirmem için bana yetki ve görev verdi. Düşüncelerini daha ayrıntılı belirtmek amacıyla haritada (Klereg) kurtarılması düşünülen toprakları ve bunların Karadağ ve Sırbistan'a düşmesi gereken kısımlarının hudutlarını işaret etmeye başladı. Prens Nikola'nın düşüncesine göre kurtarılması gereken toprakların takribî hattı Niş'ten başlayıp Kaçanik üzerinden, Adriyatik'teki Bar'a kadar uzanabilecekti. Kendisi de Hersek'in bir kısmı ve İşkodra Paşalığı ile tatmin edilmiş olacağını ve gelecekteki kendi devletinin sınırlarının Klek'ten başlayarak Neretva üzerinden Konvits'e ve buradan Foça üzerinden Lim ve Drina nehirleri boyunca denize kadar olacaktı.

Prens Nikola bu hususta iki prenslik arasında bir anlaşmanın Belgrad'da yapılmasını ve bu anlaşmayı özel bir şahısla kendisine imzalanmak üzere gönderilmesini istedi. Gelecek olan şahsın Belgrad'da hazırlanacak olan ve fakat naiplik zamanında getirilen anlaşmadan farklı bir askeri anlaşma tasarısını da getirmesini istedi. Prens Nikola'nın istediği yeni askeri anlaşmanın başlıca esasları şunlar olacaktı: İki ordu, kendi komutanları altında ve kendi bölgeleri çevresinde olacak, fakat yardım gerekirse birbirlerine yardıma hazır olacaklardır. Yardımın gerektiği durumda orduyu yönetenler diğer ülkenin topraklarına girerken, bu toprakları yabancı ülke sahası gibi kabul edecek ve buralarda hiçbir idari önlem almadan, sadece askeri operasyonları yürütecektir.

İki prensin ortak bir notayı garantör devletlere verme ve bununla iki prenslik arasında bir anlaşma olduğu inancını dünyaya kanıtlama düşüncesine dönen Prens Nikola devamla, haklı olarak her an Belgrad ve Çetinye arasında iyi ilişkilerin olduğunu yabancı ve Sırp dünyasına inandırıp bundan yararlanmalıyız diyor. Bu yararlanmaya büyük bir katkı da kendisinin Prens Milan'la bir yerde görüşmesi ve böylece birçok konular hakkında kişisel düşüncelerini ayrıntılı olarak birbirlerine bildirmeleri olabilirdi. Bu görüşme ile iki prensliğin aralarını bozma düşüncelerine son verilmiş olacaktı. Bu toplantının zaman ve yerini Prens Nikola Sırp Hükümetinin takdirine bırakıyordu. Prens Nikola da Sırbistan ve Karadağ arasındaki dostluğun hiçbir zaman kesilmemesi gerektiğini ve iyi bir dostluk için her an çalışacağını bildiriyordu. Ona göre Sırp ve Karadağ hükümetleri kardeşlerimizin kurtarılması yolunda Rusya ile anlaşma ve haberleşmeden çekinmemelidirler. Sırbistan ve Karadağ arasındaki anlaşmaya büyük önem veren Prens Nikola, her zaman dış dünyaya anlaşlığımızı göstermeyi ve bu hususta iki ülkeden gelen haberleri gazetelerin baş sayfalarına koymayı düşünüyor ve istiyordu.

Bu raporumu bitirmeden önce Bosna ve Hersek'in taksimi hususunda kişisel düşüncemi bir kaç sözle belirtmek isterim. Çetinye'ye gitmezden önce de taksimın kabul edilmesinin en doğru yol olacağını bildirmiştim. Bu her yurtseverin düşüncesidir. Aynı görüşü şimdi Karadağ Prensi de önermektedir. Hersek halkı, Karadağ'dan ayrılamaz. Onların yaşam koşulları Karadağlılarla aynıdır. Gelenek ve göreneklere de aynıdır. Ve bunların Karadağ'la birleşme istekleri o kadar büyüktür ki Herseklileri başka bir tarafa çekme olanağı yoktur. Prens Nikola da açıkça bana, eğer Hersek'i Karadağ'dan ayırmak istenirse, bunun kendisi ve Karadağ halkı için dinmeyecek bir yara olacağını belirtti. Aksi bir siyaseti izlememiz, birçok yönleriyle bize benzeyen halkın, haklı eleştirilerine yol açar. Bunun sonucu çok acı olabilir ve bütün dünya bizi kardeş katili sayar. Ve hatta dört yüzyıl boyunca Sırp adını yücelten ve yüzünü ağartan dağlık ve fakir öz kardeşimizle bizi savaşa sürükleyebilir.

Sayın Bakanım, Karadağ'daki çalışmalarım genel olarak böyledir. Önemli olmayan diğer sorunları sözlü olarak arzedeceğim. Bilhassa Prens Nikola'nın özel isteği olarak, anlaşmanın bir an evvel yapılması için yetkili bir kişinin kendisine gönderilmesi gerekmektedir.

Kendime sizin köleniz demekle gurur duyarım.

II. Türkiye'ye karşı Sırbistan ve Karadağ arasında yapılacak olan siyasi ve askeri gizli anlaşma akti için Sırp Hükümeti tarafından Karadağ'a gönderilen Devlet Konseyi Üyesi Müşavir Ranko Alimpiç'in Dışişleri Bakanı Coko Markoviç'e gönderdiği 5 Nisan 1876 tarihli rapor

Gizli/586-1876/Belgrad Dışişleri
Bakanlığı Arşivi 1876 Yılı Kara-
dağ'a Gönderilen Müşavir Alim-
piç'in Raporu

1 Şubat 1876: Belgrad'dan hareket edip, donmuş olan Tuna'yı Zemun'un yukarı kısmından geçerek Pancevo'ya geldim.

2 Şubat 1876: Vrşat'tayım. Oradan trenle hareket ettim.

3 Şubat 1876: Peşte'ye vardım. 4 Şubat'ta da Triyeste'de idim. Buralara kadar yollarda çok kar vardı. Kış çok şiddetli olduğu için, kendimi biraz üşüttüm. Triyeste'de vapurun hareketine kadar iki gün -5 ve 6 Şubat-bekledim.

7 Şubat 1876: Triyeste'den vapurla hareket ettim.

8 Şubat 1876: Zadar'a uğradık. Geceyi Şibenik'te geçirdim.

9 Şubat 1876: Split'e uğrayıp, yolumuza devam ettik.

10 Şubat 1876: Sabahleyin Dubrovnik'te idik. Akşam da Kotor'a geldik. Burada Karadağ Prensini benim için gönderdiği iki koruyucu ile karşılaştım.

11 Şubat 1876: Kotor'dan hareket edip, akşam üzeri Çetinye'ye vardım. Burada beni prensin yaveri Nika Matanoviç karşıladı ve kalacağım yer olan Voyvoda Papaz İlya Plamenats'ın evine götürdü. Geldiğimi işiten Prens Nikola, aynı akşam saat 8,30 da beni kabul edeceğini bildirdi. Ve öyle de oldu. Prensın yaveri beni alıp saraya götürdü. Prens Nikola salonda yalnızdı ve beni çok samimi bir tarzda karşıladı. Kendisine Prens Milan'ın mektubunu ve diğer mektupları verdim. Uzun bir süre oturup, benim buralara gelmem konusunda konuştuk. Diğerleri arasında prens bana şunları söyledi: "Sizin buralara gelmenizi Ruslar iyi karşılamıyor ve bu nedenle Ruslardan biz burada ve sizinkiler de Belgrad'da eleştiriye uğradılar. Rusların görüşüne göre bizim anlaşmamız zamansızdır. Rusların yardımı olmadan, Sırbistan ve Karadağ gizli anlaşma ile hiçbir başarıya ulaşamaz. Bu hususta Belgrad'dan bir telgrafınız var mı?" Hayır yok dedim. Prens konuşmasına devamla: "Sırbistan'ın Yunanlılarla ilişkileri ve bu

konuda Sırbistan'ın Yunanlılarla gizli bir işbirliğinin olup olmadığını sordu." Bu konuda bilgim olmadığını söyledim. Prens "bunu bilmek isterim, bu konu üzerinde Belgrad'dan bilgi edin" dedi. Prens'in yanından ayrılırken, anlaşma tasarılarını getirmem için, yarın beni çağıracağını söyledi. Prens, "yapılacak olan anlaşmaları yalnız sizinle, tek olarak inceleyeceğim ve işi hallettikten sonra Voyvoda Petar Vukotić ve siz imzalayacaksınız. Bu şekildeki çalışmalarımız, işin gizli kalmasını sağlayıp, anlaşmaya daha çabuk ve kolay ulaşmamıza yardım edecektir. Esasen bu konuda elimde fazla adamım da yok" dedi.

12 Şubat 1876: Prens Nikola getirdiğim sözleşme tasarılarını okuduktan sonra genel olarak bunların iyi olduğunu, fakat bazı değişiklikler gerektiğini belirtti. Tasarıları iyice incelemek için örneklerini aldı. Bu sırada prensin kayınpederi Voyvoda Vukotić odaya girdi. Prens anlaşma üzerindeki konuşmayı kesip, Sırbistan ve Karadağ arasındaki kardeşlik bağlarından söz ederek Prens Milan ile aralarındaki ilişkilerin açıklığa kavuşturulmasını istedi. Zira Prens Nikola "evvelce Prens Mihailo ile de anlaşmamız vardı. Fakat Sırbistan bazı şehirleri ele geçirdiği halde, Karadağ hiçbir şey elde edememişti. Bu itibarla şimdi Sırbistan'dan garanti istiyorum" dedi. Prens Nikola'ya 1866 Anlaşmasında Sırpların Türklere karşı genel bir ayaklanmasında anlaşmanın yürürlüğe gireceğini, fakat kasabalar konusunda herhangi hukuki veya askeri bir hükmün, bu anlaşmanın esasları dışında kaldığına değinerek anlaşmanın 1 inci maddesi genel olarak bütün Sırpların bir bölgede toplanması ve bir devlet kurulması doğrultusunda olduğunu ve bu nedenle de şehirlerin taksiminin anılan anlaşmada söz konusu edilmediğini belirttim. Bu sözlerime karşı Prens Nikola, hiçbir şey söylemeyerek, yeni anlaşma üzerinde mutabakata varılabileceğini ve kendisinin bu konuyu yakından inceleyeceğini beyan ile "Karadağ halkı fakirdir. Eğer savaş hazırlıkları yapıp da savaş olmazsa epeyce masraflarımız olacaktır. Türklere bazı öneriler geldi ve daha yenileri de gelebilir, fakat bu Türk önerilerini kabul etmezden önce Sırbistan'ın ilkbaharda savaşa girip girmeyeceğini kesin olarak bilmek isterim" dedi. Prens ayrıca "Hersek ayaklanmasından Karadağ'ın kendi çıkarları için de yararlanabileceğini, Karadağ ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin belirsizliğinin yukarıdaki olanaklardan kendisini mahrum bırakabileceğini" ilave ediyor. Bunun üzerine Nikola'ya anlaşma tasarısını okuyup, iyice inceledikten sonra bu tasarıda savaş hakkında, ve bu savaşın ne zaman başlayacağı hususundaki görüşlerine cevap bulacağını ifade ettim. Nikola "bakalım, göreceğim" dedi. Öylece ayrıldık.

Öğle yemeğinde Rus Sağlık Bakanı Vasily Çikov ile tanıştım. Kendisi Rusya'da Kızıl Haç Cemiyeti temsilcisi olarak ve Karadağ'daki asilere yardım için buralara gelmiş. Bundan maada, diğer Rus doktorlarını ve hemşirelerini de gördüm. Vasily Çikov 55 yaşlarında, çok cana yakın ve aydın bir adam. Asilerin Karadağ'daki ailelerine yardım için Rusya'dan epeyce para getirmiş. Konuşmamızda Vasily Çikov buralara 85.000 Forint getirdiğini söyledi.

Aynı günün akşamı saat 19.30'da Prens Nikola'nın sarayına yemeğe çağrıldım. Yemekte ailesiz gelen Nikola'dan başka, Voyvoda Vukotić, Senato Başkanı Bojo, Senatör Petar Pegoviç, Voyvoda Mašo Vırbitsa, diğer dört senatör ve serdarlar vardı. Yemekte bizim çalışmalarımızdan söz edilmedi. Yemekten sonra ocaklı odaya geçtik. Burada daha fazla Karadağ ve Hersek ileri gelenleri vardı. Uzun, uzun konuştuk. Prens neşeli idi ve şakalar yapıyordu.

13 Şubat 1876: Öğleden önce Prens Nikola çalıştığı ocaklı odaya beni çağırıldı. Masa etrafına oturduk. Haritaları açtık. Anlaşma tasarısının maddelerini inceledik. Prens Nikola Karadağ hududu konusunda (askeri anlaşmanın 7 nci maddesi) şunu önerdi: Hudut Lim Nehri boyunca Drina'ya kadar olacaktı. Ben de bunun uygun olmadığını ve imkânsızlığını bildirdim. Prens Nikola Sırbistan'dan mevzi topları, teknisyenler ve Hersek'ten Karadağ'a kaçan asilere gıda yardımı yapılmasını istedi ve birden ayağa kalkarak bir dizini yere çöktü ve ellerini yukarı kaldırdı, yüksek sesle konuşmaya başladı: "Hudutlara ne gerek var! Bu anlaşmaya ne gerek var! Sırbistan'da Prens Milan beni yanına birinci yardımcısı olarak kabul ederse, saygılarımı sunarım ve ona bağlı kalırım" dedi.

Nikola'nın bu sözlerine karşı, öyle ise eski sözleşmeye dönülüp onun tekrar yenilenmesini istedim. Prens Nikola sandalyesine oturup "evet dönebiliriz, fakat garanti verilirse" dedi. Nikola, devamla "Prens Milan'ın beni başlangıçta samimiyetle kabul edeceğine inanıyorum, fakat sonraları beni kötüleyecek ve ona karşı olduğumu söyleyecek bazı kişiler ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda ise, bana karşı güvensizlik doğabilir. Ben ise ölümü tercih edip, bana karşı güvensizliği kabul edemem" diye ilave ediyor. Bundan başka Sırbistan Anayasasının, Sırp tahtını babadan oğula geçmesini önerdiğini, bu itibarla kendisinin Belgrad'da değil de Çetinye'de kaldığı takdirde daha iyi anlaşacağımızı belirtti. Bu sözler üzerine, Prens Nikola'ya Milan'dan sonra oğlunun tahta çıkması halinde hangisinin (Nikola ve Milan'ın oğlu) daha önde olacağını sordum. Nikola cevap olarak, Prens Milan'ın oğlu döneminde de kendisinin ikinci kişi kalabileceğini belirtti.

Bu kere, şayet Bosna'nın Sırbistan'a katılması halinde, oradaki ileri gelen Sırp ailelerinden bazılarının, Sırp politikasında önceliklerini iddia ettiklerinde, Nikola'ya durumunun ne olacağını sordum. Nikola buna cevap vermeyerek, bugünkü konuşmaları gizli tutmamı ve bunlardan yararlanmamamı belirtti. Konuşmasına devamla, Hersek ve garantör devletler kendi akrabalarından birini Hersek'e bağımsız bir prens tayin ederlerse Sırbistan'ın durumunun ne olacağını sordu. Bu konuda hiçbir talimat ve yetkim olmadığını, fakat kişisel görüşüme göre, bu isteğin Sırlığın geleceği için uygun olmadığını ve bu nedenle de her yönü ile reddedilmesi gerektiği cevabını verdim. İki hanedana sahip ve az sayıda olan Sırp topluluğu birleşemedikten sonra, yeni devletçikler kurulmamasını söyledim. Yeni küçük devletçikler kurulması halinde, Sırp topluluğu daha fazla parçalanacaktır. Bunun dışında, "Sizin bir akrabamız Sırp halkının bir tahtına geçerse ilerde sizin de rakibiniz olabilecektir. Buna benzer örnekler tarihimizde çok vardır." Prens Nikola cevabında "evet ben de buna karşıyım" dedi.

Öğleden sonra Prens Nikola beni yine yanına çağırdı. Beraberce anlaşma ile ilgili sorunları inceledik. Harita üzerinde ayrıntılı açıklamalarda bulundum. Prens Nikola, Sırbistan'daki politik durumun iyi olmadığını, hükümetin devamlılık göstermediğini, partiler arasındaki mücedeleninin meclisi etkilediğini, onu çalışamaz hale getirdiğini ve bu nedenlerle bakanlıkların sık sık değiştiğini, şimdi yapacağımız anlaşmayı gelecek hükümetin kabul etmeyebileceğini ifade etti. Ve bakınız bana gönderilen bir mektupta sizin için neler yazıyor diyerek, mektubu açıp okumaya başladı: "Oraya Ranko Alimpiç geliyor -müşavir-. Sizinle anlaşma yapacak. Ranko iyi adam, iyi askerdir. Fakat dikkat edin, sizi aldatabilir. Zira bakanlar ona ve anlaşmaya karşı açık değildirlere. Bakanlar anlaşmayı ciddiye almadıkları gibi hükümlerini de yerine getirmeyebilirler."

Bu sözlere karşı parlamento ve yeni bir anayasal düzende, bu şekildeki partiler arası mücadelenin normal görülebileceğini ve bu şeklin bütün diğer anayasaya sahip ülkelerde de böyle olduğunu ve bu nedenlerle bunlardan cesaretsizliğe düşülmemesi gerektiğine değindim. Bakanlar da değişse hükümet aynı kalmaktadır. Anlaşmayı Prens Milan ve Prens Nikola yapmaktadır.

Prens Nikola, "Ben Milan'a ve sizin samimi çalışmalarınıza inanıyorum. Fakat anlaşma konusundaki çalışmamızda fazla ayrıntıya girilmemesini rica edeceğim. Ve ben de anlaşmanın yarın tamamlanacağını ümit ediyorum." dedi.

14 Şubat 1876: Öğleden evvel Prens Nikola beni yanına çağırdı. Siyasi anlaşmanın şartlarını kabul ettiğini yalnız 4 ve 6 ncı maddelerinin -ki bunları ben size telgrafla bildirdim- değişmesini istedi. Öğleden sonra Prens Nikola askeri anlaşma tasarısını da kabul ettiğini ifade edip, yalnız 7 ve 8 inci maddelerin değişmesi üzerinde durdu. Aynı şeyleri telgrafımda da bildirmiştim.

15 Şubat 1876: 14 Şubatta gönderdiğiniz telgrafları aldım ve hemen Prens Nikola'ya sizin benim temsilci olarak Karadağ'a gönderilmem hususundaki Rusya'nın şikayetiyle ilgili ve Sırbistan'ın Yunanistan'la bir anlaşması olup olmadığı hakkındaki cevaplarınızı bildirmeye gittim. Prens Nikola beni akşam yemeğine çağırdı. Yemekte kadınlardan prensin eşi, annesi, kız kardeşi ve Bojo'nun karısı, erkeklerden ise Vukotić, Bojo, Stanko Radoniç ve Nikola'nın damadı Serdar Plamenaç vardı. Yemekte siyasi konuşmalar olmadı. Sonra ocaklı odaya geçtik. Orada çok sayıda Karadağ ve Hersek ileri gelenleri bulunuyordu. Aralarında Sırpça iyi şarkılar söyleyen Papaz Boğdan Zimoniç de vardı. Gece yarısında yine yemek odasına geçtik. Yemekte Prens Nikola'nın yanında otururken yavaşça, bir konuşma yapıp yapamayacağımı sordum. Evet cevabı üzerine ayağa kalktım ve Prens Nikola ve Karadağ halkı lehine konuştum ve selamladım. Prens Nikola'nın da Prens Milan lehinde konuşacağını bekliyordum, fakat konuşmadı. Yemekten sonra tekrar ocaklı odaya indik, ben fazla kalmadım, izin isteyerek eve gittim.

16 Şubat 1876: Öğleden evvel Prens Nikola beni çağırdı ve Belgrad'dan Rusların eleştirisine dair herhangi bir haber alıp almadığımı sordu. Bunun üzerine ben de yalnız dün gelen haberler olduğunu söyledim. Anlaşmaya taraftar olduğunu, fakat kendilerini tereddüte düşüren hususun "Sırbistan ve Prens Milan'ın, Rus tenkidine dair düşünceleri olduğunu ve Bojo'nun da Belgrad'dan bir şeyler öğrenmesini isteyeceğini" söyledi. Prens Nikola düşünceli ve kararsız olarak ocaklı oda da geziniyordu. Konuşmasında Karadağ'ın Türkiye ve Avusturya'ya karşı iyi bir durumda olmadığını belirtti: "Biz savaşa hazırlanıyoruz, fakat savaşı yürütebileceğimizi zannetmiyorum. Bunu Ruslarsız yalnız olarak yapamayız. Bakınız Jonin ne yazıyor" -Cebinden telgrafi çıkarıp okuyor- "Rus Hükümetinin bilgisi olmaksızın Ruslardan yardım gelmez". Prens devamla ne Ruslarla ne Avusturyalılarla arasını açmak istemediğini, özellikle Avusturya'dan Karadağ'a çok zararlar gelebileceğini ilave ediyor. Bütün bu bilgileri size telgrafla bildirmiştim. Aynı telgrafta, Prens Nikola'nın Hersek asilerinin hareketini doğru bulup, onlara yardım ettiğini ve asilerin ileri gelenlerine ödül verip, bunların Karadağ lehinde çalışmalarını sağladığını belirtmiştim.

17 Şubat 1876: Prens Nikola yanına çağırıp, Belgrad'dan birşeyler var mı diye sordu. Haber olmayışına da şaşa kaldı. Dalmaçya'daki Avusturya Genel Valisi Rodiç'in yarın Çetinye'ye geleceğini de bildirdi. Prens yarın Rodiç'e karşı Sırbistan'ın tutumuyla ortak bir tutum takınabilmek için Sırbistan'ın durumunu bilmek istemektedir. Zira Rodiç Hersek ayaklanmasının bastırılması için Prens Nikola'nın yardımını isteyebilir. Nikola bunların Belgrad'dan sorulmasını istemektedir.

18 Şubat 1876: Prens Nikola yine yanına çağırıldı ve cevap gelip gelmediğini sordu. Daha gelmedi deyince, cevaplar için hemen Belgrad'a telgraf çekilmesini ve şartlarının kabul edilip, edilmediğinin bildirilmesini istedi: "zira Sırbistan'la ilişkilerimiz belli olursa Rodiç'e karşı tutumu daha kuvvetli" olabilecekti. Bunları size aynı gün telgrafla bildirmiştim. Öğleden sonra Rodiç Çetinye'ye geldi. Rodiç'e verdiği akşam yemeğine Nikola beni de çağırıldı. Yemekte siyasi konuşmalar olmadı.

19 Şubat 1876: Prens Nikola'nın Rodiç'e karşı takınacağı tavır, siyasi ve askeri anlaşmalarının değişikliklerinin kabulü hakkındaki telgrafınızı aldım ve bunları Prens Nikola'ya bildirdim. Fakat telgrafınızda gönderildiğini bildirdiğiniz 50.000 Dükatlık çesar miktarını zikretmedim. Bu meblağ istenilenden çok fazla idi. Bu itibarla üç aylık 20.000 Dükat geldiğini Nikola'ya söyledim. Prens Nikola'nın işaret ettiği buğday fiyatlarına göre bu rakamı saptadım. Rodiç ve anlaşmalar hakkındaki cevabınızdan prens memnundu. Fakat 3 üncü husus (paraya dair) için düşüneceğini söyledi. Akşam Rodiç'le yine yemeğe çağırıldım; fakat siyasi konuşma olmadı. Rodiç yemekten ayrıldıktan sonra Prens Nikola beni tuttu, Rodiç'in Hersek ayaklanmasının bastırılmasını istediğini ve bu hususta düşüncesini sorduğunu fakat kendisinin Sırbistan'dan gelen telgrafa göre cevap verdiğini ifade etti. Bunun üzerine Rodiç, Andraşi'ye telgraf çekerek reformların Nikola'ya bildirilmesini tavsiye etmiş. Bunun dışında Rodiç, benim (Alimpiç'in) devamlı olarak Çetinye'de neden kaldığımı sormuş. Herhalde Sırbistan'la bir anlaşma yapıyorsunuz diyormuş. Nikola, bana, Avusturya bizim çalışmalarımızı öğrenmiş olabilir diyor.

20 Şubat 1876: Prens Nikola'ya yine gittim. Sizin müsaadenizle siyasi anlaşmanın 4 ve 6, askeri anlaşmanın 7 ve 8 inci maddelerinde istenilen değişiklikleri yaptıktan sonra kendisine gösterdim. Fakat bu kere Prens Nikola düşünceli, tereddütlü ve konuşmasında ağırdı. Sonunda Reka'ya üç günlüğüne bir dinlenmeye çıkacağını ve bu dinlenme sırasında anlaşmalar sorununu halledeceğini söyledi. Bu işleri yalnız olarak sürdürdüğünden çok yorulmuştu. Beni de yanına çağırıldı. Ben de kabul ederek ayrıldım. Aynı gün

Rodiç, prene vedaya geldi. Rodiç Çetinye'den ayrılırken benim kendisini Zadar'da ziyaret etmemi önerdi. Fakat bu ziyareti bildiğiniz nedenlerden dolayı yapmadım. Rodiç gittikten sonra aynı gün Senatör Stanko Radoniç geldi. Kendisini Prens Nikola göndermişti. Benden yazdığım notları istiyordu. Sonunda iade edecekti. İsteddiği notları zarfa koyup, prene vermesi için Radoniç'e verdim. Notları geri getirmesini de Radoniç'ten rica ettim. Bununla beraber notları geri vermediler. Yalnız on gün sonra, bunların kopyesini almam için prene rica ettim. Aynı günün akşamı prens çağırdı. Anlaşmalar üzerinde konuştuk. Bu defa Prens Nikola neşeli idi. Anlaşmayı kolay hallederiz dedi, fakat şunu bilmek istiyorum: "savaş kesin olarak önümüzdeki ilkbaharda başlayacak mı?" Bunun dışında "Sırbistan'dan şehirlere karşı kullanılacak büyük toplar ve cephane istiyorum. Allaha çok şükür bunlardan sizde çok var. Bize vermelisiniz." Gülererek ayrıca, "çok para getirmediğiniz. Biraz para verirsiniz iyi olur. Siz hissetmezsiniz de. Başımızda çok fakir var". Ben "para da olacak, zira siyasi anlaşmada para yardımından bahsediliyor. Sırbistan Karadağ'a para yardımı yapacaktır" cevabını verdim.

21 Şubat 1876: Prens Nikola'nın isteklerini telgrafla size bildirdim. Öğleden sonra ve akşamları yarı geceye kadar kalıyoruz. Bu kere Prens, İstanbul'dan Çetinye'ye yeni önerilerle bir paşanın geleceğini öğrenmiş. Bunun üzerinde fazla söz etmedi. Ben orada iken bu ziyaret gerçekleşmedi. Fakat Prens Nikola'nın Türklerle gizli temaslarda bulunduğu sonucuna da varılabilir.

22 Şubat 1876: Prens Nikola akşam beni yine çağırdı. Gece yarısına kadar yalnız kaldık. Bu defa konuşmamızda prens Karadağ'ın Avusturya'dan satın aldığı 6.000 tüfek ve iki milyon merminin Avusturya tarafında hâlâ tutulduğunu ifade etti. Konuşmasına devamla Sırbistan ve Karadağ'ın beraber olup Avusturya ile sorunlarını barışçı yolla halledebileceğini söyledi. Ben cevabımda, bunun mümkün olmadığını belli edip, Avusturya çıkarlarının Sırp çıkarlarına karşı olduğunu belirttim. Avusturya kendi egemenliği altındaki Sırları baskı altında tutmakta ve diğer taraftan da Antivari'den Orşava'ya kadar bölgeyi çevreleyip yutmaya çalışmaktadır. Biz hem Türklerden kurtulmaya çalışmalıyız hem de Avusturya'ya karşı korunmalıyız. Gerçek şudur ki, Sırbistan Türklerin kölesidir, fakat Avusturya gelirse Sırbistan mezar olur. Kölenin bir ümidi vardır, ölen ise ümitsizdir. Benim bu sözlerim üzerine Prens Nikola haritada Avusturya hudutlarını Orşava'dan başlayıp Sırbistan, Bosna-Hersek ve

Karadağ'dan Antivar'a kadar izlemeye başladı. Haritaya yavaş bakması benim esnememin nedeni oldu. Prens Nikola konuşmasında önümüzdeki günlerde Hersek'te büyük çarpışmalar olacağını, bu çarpışmalar için 3.000 Zetalyı (Zeta Nehri etrafındaki halk) topladığını söyledi (Bu haberi ben size 23 Şubat'ta telgrafla bildirmiştim). Nikola devamla siyasi anlaşmada yeni değişiklikler istediğini belirtti. Değişiklikleri bana dikte ettirdi. Kendisi de ayrıca not alıp incelemeye başladı. Konuşmasında Prens Nikola Sırbistan'ın 1862 yılında Karadağ'ın Türkiye ile yaptığı savaşa yardım etmediğinden şikayetçi idi. Ben de cevabımda Karadağ ile Sırbistan arasında bir anlaşmanın olmamasından dolayı yardımın yapılmadığını ifade ile anlaşma yapılırsa, o zaman iki ülkenin birbirlerinden yardım bekleyebileceklerini söyledim. Prens Nikola sonunda Karadağ'ı ve Karadağ askerini methedip, 1.000 Karadağlının birkaç bin Şumadiya -Sırp- askerinden daha değerli olduğunu beyan etti. Bu sözlere karşı bir cevap vermek istemeyişime rağmen, prensin askeri anlaşmanın 8 inci maddesi üzerinde durması, beni konuşmaya mecbur etti. Evet Karadağlılar cesurdurlar. Özellikle dağlarda yapılan savaşlarda cesaretlerini belli etmişlerdir. Fakat bizim de değerlerimiz vardır. Sırbistan'a özgürlüğü getirinceye kadar savaşanlar vardır. Bunlar defalarca kendinden üstün olan düşmanı yenip, çarpışma alanında kendilerini göstermişlerdir. Bunların örnekleri bizim tarihimizdir (Hayduk Velyko, Miloş Potserts ve diğerleri; Deligrad Mişar, Popova, Loynitza, Dubla ve diğer savaşlar). Evet Sırp ve Karadağ askeri değerlidirler, bir kısmı düzlükte ve toplu olarak, diğer kısmı da dağlık bölgede ve ferdi olarak iyi savaşır. Bunlar bir araya gelirlerse birbirlerinin eksiklerini tamamlayıp, her türlü savaşa hazır olurlar dedim.

23 Şubat 1876: Öğleden evvel Prens Nikola'ya gittim. Dün gece dikte ettirdiği değişiklikleri incelediğimi bildirdim. Ve eski metnin aynen kalmasını daha doğru bulduğumu, zira eski metnin istenilen değişiklikleri kapsadığını söyledim. Bunun üzerine kendisi yeni değişiklikler önererek, son önerilerini iyi anlamadığımı belirtti. Ben kendisinin yeni önerilerin ne olduklarını yazılı olarak bildirmesini rica ettim. Vereceğini vadetti. "Sırp Hükümetine kızıyorum, anlaşmayı gizli tutmuyor" dedi. "Bizim ittifakımızı Ruslara da söylemeyecektik". Bu konuda daha fazla konuşmak istemeyerek, beni öğleden sonra Reka'ya gitmeye davet etti. Ve bundan sonra çalışmaya devam edip tamamlayacağımızı söyledi. Bunları kabul ettim. Ve Reka'ya gittik. Akşam Prens Nikola, Avusturya'nın Belgrad'da bakanlığımızdan çıkan telgrafları deşifre edip, bizim konuşmalarımızı öğrenmiş olduğunu bildirdi (Ben bunları size hemen telgrafla bildirdim.). Prens konuşmasına

devamla, eskiden Prens Mihailo ile yaptığı anlaşmalardan, Sırbistan'ın yararlanıp, bunları kötüye kullandığını, bu anlaşmaları İstanbul'da gösterip satışa çıkardığını ve karşılığında bazı şehirleri aldığını söyledi. Ben de bunlardan hiç haberim olmadığını, fakat Prens Mihailo'nun şövalyevari karakterini bilerek böyle davranmadığından emin olduğumu söyledim. Prens Nikola akşam yemeğinden sonra neşeli idi. Eğlence ve şakayı uzun sürdürdü. Fakat ben fazla kalmayıp evime gittim.

24 Şubat 1876: Prens İşkodra gölünde gezintiye çağırdı. Küçük bir buharlı gemi ile Jablyak'a kadar gittik. Yolda balık avladık. Akşam Reka'ya döndük. Orada tarafınızdan gönderilen ve anlaşmanın ivediliği hakkındaki bugünkü tarihli telgrafınızı aldım. Bunu Prens Nikola'ya bildirdim. Fakat kendisi tereddütlü ve düşünceli idi.

25 Şubat 1876: Öğleden evvel Çetinye'ye döndük. Akşam Prens Nikola'ya gidip, bizimle işbirliğini kesin olarak kabul edip etmeyeceğini sordum. Prens Nikola tereddütlü bir şekilde konu üzerinde durup, yeni görüşler ileri sürdü ve "anlaşmaya güç varacağımızı" belirtti. "Benim isteklerimi yerine getirmiyorsunuz, bu nedenle de sizin isteklerinizi yerine getirmek imkânsızdır" dedi ve konuşmasında "en nihayet Şumadiyalılara (Sırlara) kim güvenebilir, belki de yapacağımız anlaşma sonucunda Sırbistan kendisine yeni yararlar sağlar, Karadağ ise kazançsız kalabilir, çabalarımız boşuna gider" dedi. Cevabımda şunu söyledim: "Karadağ evvelden Sırbistan'a bir yardımda bulundu ise bu karşılıksız kalmamıştır. Çok iyi bildiğim bir şey varsa o da Sırbistan'ın Karadağ'a defalarca yardımda bulunduğuudur. Sırbistan gücü yettiği kadar para, silah, cephane, top, askeri öğretmen yardımı yapmış ve diplomatik yönden de Karadağ'ı desteklemiştir. Bu bakımdan Karadağ'ın Sırbistan'dan şikayet için bir nedeni yoktur. Prens Nikola Şumadiyalıları eskiden tanırdı ve Karadağ'ın bunlara çeşitli nedenlerden dolayı güveninin olmamasını düşündüğü takdirde, bunlarla anlaşma yapmayacak ve birlik kurmayacaktı. Böyle bir durumda zaten Sırbistan da Karadağ ile anlaşmayı kabul etmezdi. Fakat Prens Nikola Sırbistan'la birlik ve aynı zamanda Belgrad'dan anlaşma tasarısını istemişti ve ben bu tasarımı kendisine vermiştim. Anlaşmayı bazı değişikliklerle de kabul etmişti. Bütün bunlardan sonra Nikola'nın şimdiki davranışını anlaşmayı imzalamamak için bir bahane olarak kabul ediyorum. Şayet Prens Nikola'nın bazı hesapları varsa, ki bu hesaplar Sırbistan'la birlikte olmayı engeller, bunları buyursun açıkça söylesin. Böylece vaktimizi boş geçirmemiş oluruz. Fakat Sırbistan'la içtenlikle bir birlik isterse, o zaman kendisine rica ediyorum önerilen anlaşmalar hususunda son sözünü söylesin".

Bu sözlerim üzerine Prens Nikola konuyu yumuşatmaya başladı. Bu arada Grahova'dan telgraf geldi. Telgrafta asilerin Muratovitsa'da (Gatsko ve Goransko yolunda) Türkleri bozguna uğrattığından söz ediliyordu. Bu haberi size aynı gün bildirmiştim. Telgraf haberi üzerine konuşmayı kestik. Prens asilere gıda gönderilmesini emir vererek, neşeli bir şekilde ailesinin yanına gitti ve ben de eve döndüm. Evde, prensten kesin bir cevap isteyen ve Avusturya ile herhangi bir görüşmenin Sırbistan'ın çıkarlarına aykırı olduğunu belirten, telgrafınızı aldım.

26 Şubat 1876: Öğleden evvel Prens Nikola yanına çağırdı. Ben hemen akşamki telgrafınızı kendisine bildirip, kesin cevap vermesini istedim. Bunun üzerine Prens Nikola, "bütün gece uyumadım. Jonin'le (Dubrovnik'teki Rus Konsolosu) şifreleştim. Bizim çalışmalarımıza dair çok düşündüm ve şu karara vardım. Son cevabım şudur: Siyasi anlaşmayı kabul ediyorum, fakat şunu istiyorum: 6 ncı madde, Türkiye'ye bir prenslik veya Türkiye bir prensliğe savaş açarsa, öteki prenslik hemen savaşa katılmaya mecburdur şeklinde olmalıdır. Bosna ve Hersek halkının durumu diplomatik yoldan düzelmezse, iki taraf Türkiye ile savaş açılıncaya kadar şimdiki ayaklanmayı bütün güçleriyle destekleyecekler ve Sırbistan, anlaşma onaylanınca Karadağ'a kaçan halka hemen 40.000 Dukat altın verecektir. 12 nci maddenin sonuna şunlar eklensin: Anlaşma, Petrovdan'a kadar yürürlüktedir. Fakat bu ara savaş çıkarsa, anlaşma savaşın sonuna kadar uzatılır. Anlaşmanın uzatılması hususunda iki taraf kendi aralarında görüşeceklerdir." Prens Nikola devamla şöyle dedi: "bu değişiklikleri kabul ederseniz siyasi anlaşma ile mutabıkız ve askeri anlaşmaya geçebiliriz". Ben de bunları hemen Belgrad'a bildirip, talimat isteyeceğimi söyledim ve aynı gün de telgrafi size gönderdim.

27 Şubat 1876: Prens Nikola'ya gittim ve kendisinin askeri anlaşma konusunda istediği son değişiklikleri okudum. Fakat kendisi anlaşma üzerinde yeni değişiklikler önerdi. Komutanlıkların yetki alanlarını değiştiriyordu. Yeni Pazar Sancağında Karadağ ve Sırp kuvvetleri birleştiği zaman, bunların top, topçular, cephane ve istihkâm birliklerinin harekât koşullarını saptıyordu. Askeri anlaşma konusundaki Prens Nikola'nın son değişiklikleri tamamlanınca Belgrad'a bildireceğimi söylediğim zaman, prens konuşmasına devam ederek, Prens Gorçakof'un özel adamı Veselitski'nin Çetinye'ye geldiğini bildirdi. Nikola'ya göre, Veselitski de Bosna ve Hersek'i gezerek, Rodiç'in yaptığı gibi ayaklanmanın bastırılması konusunda asi liderlerle konuşmak istiyordu. Nikola devamla, Rusya'nın Avusturya ile birlikte ayaklanmanın bastırılması hususunda çaba harcadıklarını ve bu itibarla da Karadağ'a da öğütlerinin ayaklanmanın

bastırılması doğrultusunda olduğunu belirtti. Prens bu hususta asilerin Sütörina'da yapacakları toplantıda etkide bulunacağını ve fakat, ayaklanmanın bastırılması hususunda hiçbir şey yapılamayacaktır, çünkü asiler Türklere öyle ağır koşullar ileri süreceklerdir ki Türkler bunu kabul etmeyeceklerdir dedi. Örneğin Hersekliler, beylerin topraklarının 1/4 ünü, silah taşınmasının serbest olmasını vb. isteyeceklerdir. Prens, "bunları size bildiriyorum ki, benim iki yüzlü olduğumu Sırbistan düşünmesin" diyor (Bunları ve Karadağlıların Hersek'teki savaşlara katıldıklarını aynı günkü telgrafımda bildirmiştim). Öğle yemeğinde Vasily Çikov (Rus gönüllüsü) beni Veselitski ile tanıştırdı. Kendisi genç ve gösterişli bir adam. Atalarının Hersek'ten geldiğini ve bundan dolayı da soyadının Bojidaroviç olduğunu söyledi. Vasily Çikov gizli olarak bana, bundan böyle asilere ve onların ailelerine gelen Rus yardımının Veselitski kanalıyla olacağını ifade etti. Diğer bazı kişilerin gizli ifadelerine göre, Veselitski Çetinye'ye bir miktar para ve Prens Nikola'ya talimat getirmiştir. Akşam Prens Nikola beni yemeğe çağırdı. Yemekte Veselitski'den başka aynı gün Çetinye'ye gelen Fransa'nın İşkodra'daki (Skadac) konsolosu da vardı. Fakat ben yemeğe gitmedim, zira rahatsızdım. Öğleyin bana, sivil elbise ile Prusya subayı Baron Vedel vedaya geldi ve dönüşte kendisini Dubrovnik'te ziyaret etmemi istedi. Kendisiyle öğle yemeğinde tanışmıştım. Baron birkaç gün evvel Çetinye'ye diğer bir Prusya subayı ve Krause ile gelmişti. İkisi de Hersek'e ayaklanmayı izlemeye gelmişlerdi, şimdi de ayaklanmayı daha iyi izleyebilmek için Dalmaçya'ya gittiler. Baron Vedel benimle bir hususta konuşmak istedi ve bunu Dubrovnik'te yapmamızı önerdi.

28 Şubat 1876: Öğleden evvel askeri anlaşmaya dair Prens Nikola'nın son cevabını size telgrafla bildirmiştim. Akşam prens beni çağırdı ve Fransa Konsolosunun kendisine ayaklanmanın bastırılması konusunda katkıda bulunmasını istediğini fakat Rodiç'e vadettiği şekilde konsolosa da söz verdiğini belirtti. Fakat başarıya inanmıyordu. Prens Nikola devamla, Jonin'den aldığı bir kaç sayfadan ibaret olan Fransızca bir mektubu gösterdi. Mektubun orta kısmından bir sayfa çıkarıp okudu. Burada Jonin, Prens Nikola'ya, durumun İstanbul'da düzelmesine kadar, barışçıl davranmasını tavsiye ediyordu. Mektubun devamında ise Jonin şöyle yazıyordu: "Yukarıdaki sözlerimle ayaklanmanın bastırılması tavsiyesinde bulunmuyorum. Fakat diplomatik alanda kaybetmememiz için ayaklanmaya katılmaktan çekininiz. Ellerinizi hiçbir şeyle bağlatmayın, ama her ihtimale karşı Sırplarla anlaşın". Prens Nikola bunu bana Prens Milan'ın bilgi edinmesi için bildirdi. Bu defa Prens Nikola neşeli idi ve Sırbistan'ın, kendisinin anlaşma hakkındaki son önerilerini kabul etmesini bekliyordu.

29 Şubat 1876: Prens Nikola'nın dünkü konuşmalarını size telgrafla bildirmiştim. Öğleyin Voyvoda Maşo Vırbitsa geldi. Konuşmasında kendisinden şunları öğrendim:

a) Avusturya Karadağ'a 1.500 adet tüfek ve mermi sevkine izin vermiş, fakat diğer silahların sevkine ne zaman izin verilebileceğini bilmiyor (Split'te sonradan öğrendiğime göre, bu tüfekler Sırbistan'ın Bosna Kraynası için satın aldığı silahlardı, fakat yanlışlıkla Karadağ'a gönderilmişti).

b) Daha önce, Ali Paşa'nın Karadağ'a gönderdiği İsviçreli bir aracı geldiğini, ve bu zatın Prens Nikola'ya Ali Paşa ile anlaşma yapması önerisini getirdiğini ve bu öneriye göre, Karadağ'a Spiç, İşkodra gölüne kadar Moraça Nehrinin sağ kıyısı ve Hersek topraklarının Krstats'a kadar bazı bölgeleri verilebilecekti. Bunları sonraları yalnız Stanko Radoniç'le yaptığım konuşmalarda da öğrendim. Başka hiç kimseden, bu hususta bir şey işitmedim.

1 Mart 1876: Akşam Prens Nikola yanına çağırdı. Verdiği önerilerine Belgrad'dan cevap gelip gelmediğini sordu. Cevabın gelmediğini söyledim. Cevabın neden gelmediğine hayret ediyordu. Sıkıntı içinde konuşmaya devam etti: "Asilerin yeterince erzakları yoktu. Bojo ve Maşo Vırbitsa'yı bu işi halletmeleri için Grahova'ya göndereceğim. Muratovats savaşlarına Drobnjaklıların katılmaları nedeniyle, Türkiye'nin herhalde bana savaş açacağına inanıyorum". Bu sözleri üzerine şunu söyledim: Bundan hiç korkmayınız. Türkiye şimdilik Sırp topluluğundan sizi ayırmakla memnun kalır ve böylelikle Sırları yalnız bırakarak kolayca yenebilir. Bu hususta Avusturya da Türklere yardımda bulunabilir. Benim bu sözlerime Prens Nikola gülerek şöyle karşılık verdi: "Niçin sizin Avusturya ile aranız iyi değil?" Ben de çıkarlarımız tamamen aksidir dedim. En nihayet Prens Nikola, "sizden rica ediyorum, cevap gelirse bana bildirin, hatta bu gece gelirse yarın anlaşmayı imzalayabiliriz, siz de bir gün sonra dönebilirsiniz" dedi.

2 Mart 1876: Senatör Stanko Radoniç'le görüştüm. Kendisi genç özellikle askeri alanda eğitim görmüş kültürlü bir zat. Fakat bana göre, bunun, dıştan güven vermeyecek bir hali var. Konuşmasında savaşa inanmadığını, boşuna hazırlandığımızı ve masraf yaptığımızı söylüyor. Kendisinde ve diğer bütün ileri gelen Karadağlılarda, benimle özel olarak bilhassa siyasi konularda konuşma yapmaktan kaçındıklarını farkettim. Sanki birinin tavsiyesi üzerine böyle davranıyorlardı. Bazen birine, bana konuşmaya neden gelmediğini sorunca, cevabında gizli olarak "korkuyo-

rum, seninle Sırbistan için kimbilir neler yaptığımızı söylemesinler” diye fısıldadı. Öyle oldu ki, Çetinye’de bazı Karadağlı liderlerle yalnız olarak gezinmek fırsatını bulamadım. Yalnız Prens Nikola’nın huzurunda ve onun tayin ettiği adamla gezebiliyordum.

3 Mart 1876: Akşam üzeri Prens Nikola beni çağırdı. Ve Karadağ’ın anlaşma şartlarının Belgrad tarafından kabul edilip edilmediğine dair bir telgraf çekmemi istedi. Zira bu işin uzatılmamasını istiyordu. Bu husustaki telgrafi size aynı gün gönderdim.

4 Mart 1876: Öğleden sonra Prens Nikola beni yanına çağırıp şöyle dedi: “Şimdiye kadar Belgrad’dan cevap gelmediğinden, durumu anlatmak için siz Belgrad’a gidebilirsiniz”. Ben bu sözleri Belgrad Hükümetine bildireceğimi ve oradan gelecek olan cevaba göre davranacağımı bildirdim. Bu hususta aynı gün size telgraf göndermiştim.

5 Mart 1876: 4 Mart tarihli gönderdiğiniz telgrafınızı erken alıp, hemen Prens Nikola’ya gittim. Kendisine siyasi anlaşmanın kabul edilen, edilmeyen şartlarını bildirdim. Kendisi bunları not edip, incelemeye başladı. Öğleden sonra prens beni yanına çağırıp: “Siyasi anlaşmayı kabul ediyorum, fakat şu anda imzalayamam. Nedenlerini de şimdi açıklayamam. Anlaşmayı savaş için yaptığımızdan savaş çıkınca imzalarım. Sizin göreviniz burada bitiyor. Anlaşmayı sonradan imzaladığımız zaman göreviniz de tamamlanır. Belgrad’a dönebilirsiniz. İşte ben size söz veriyorum (Yanaşarak sağ kolumu tuttu). Prens Milan ve Sırbistan, savaş çıkınca anlaşmayı hemen imzalayıp, savaşa gireceğimden tamamen emin olabilir. Askeri anlaşma hususunda benim şartlarımın kabul edilmesi hususunu Belgrad’a yazın. Prens Milan’a selam söyleyin ve bütün bunları bildirin. Kendisine ben de yazacağım”. Bütün bunları aynı akşam size telgrafla bildirmiştim.

6 Mart 1876: Bugün, erken dönmem hususundaki telgrafınızı aldım. Hemen Prens Nikola’ya gidip, döneceğimi bildirdim. Prens, kendi atını ve iki koruyucusunu Kotor’a kadar bana refakate verdi. Prens Milan’a daha mektup yazamadım, fakat bugün yazıp akşam hemen Kotor’a size gönderirim dedi. Böylece ben öğleden evvel saat 11.00’de Çetinye’den hareket edip geceleme için Kotor’daki konağa geldim. Bütün yol boyunca yağmur yağıyordu ve çok soğuk bir rüzgâr esiyordu. Benim yanımda üç İsviçreli doktor da vardı. Bunlar Kızıl Haç Cemiyetinden Karadağ’da ve Hersek hududu boyunca daha beş yerde yaralılar için hastahaneler kurmak amacıyla Karadağ’a ilk gelenlerdendi. Fakat sonraları İsviçrelilerin yerini

almak üzere Vasily Çikov'la beraber çok sayıda Rus gelmişti. Bu nedenle İsviçreliler, Karadağ nişanlarıyla evlerine dönüyorlardı.

Çetinye'den ayrılırken kuşkusuz şu kanaat bende doğmuştu:

Prens Nikola kendi iradesiyle çalışmayıp; saf olarak, Rus talimatlarıyla hareket ediyordu. Hiçbir taahhüte girmemesi hususunda Jonin kendisine tavsiyede bulunduğu gibi, bizim birlikte hareket anlaşmasını imzalamaması da bu nedenlerden ileri gelmişti. Bundan başka, bana göre Avusturya ve Rusya, Prens Nikola'yı destekleyip, kendisinin Sırp birliğine girmesini önlemektedirler. Sırbistan'ın yalnız kalması Türkiye'ce uygundu ve bu nedenle Türkiye de şimdilik kendisine (prense) hoş görünüyordu. Prensin Hersek'teki ayaklanmayı elinde tuttuğu bir gerçektir. Fakat ayaklanmaya para ile yardımı Ruslar yaptığından, prens Rusların bilgisi olmadan hiçbir şey yapamayıp, onları dinlemeye mecburdu. Çünkü Jonin telgrafında açıkca Rusların bilgisi olmadan çalışırsa Rus yardımını beklememesini prense bildirmişti. Prens Nikola Avusturya'yı da göz önüne almaya mecbur idi. Zira Avusturya hududu kapatırsa Karadağ çeşitli güçlüklerle uğrayabilirdi. Taşlık olan bu ülke, kendi yaşam şartlarının devamını dışardaki yardımlardan alıyordu. Bu nedenle Prens Nikola'nın siyasi çalışmalarında bağımsız hareket etmesi güç idi. Bu durum aynı zamanda Avusturya ve Türk çıkarlarına karşı olursa daha da güçleşir. Prens Nikola, durumunu anladığı için böyle davranmaktadır. Bu nedenle, bana göre yukarıda işaret edilen sözü vermesi her ne kadar iyi niyetle ve içten ise de, bu söz vermeye güvenilemez. Çünkü Avusturya ve özellikle Ruslar, Sırp-Türk savaşını istemezler ise, bundan dolayı prens bu savaşa girmeye çok güç karar verir.

7 Mart 1876: Prens Nikola'nın, Prens Milan'a yazdığı mektubu erkenden aldım ve Kotor'dan vapurla Triyeste'ye doğru hareket ettim. Deniz çok dalgalı idi, hastalandım. Gece Dubrovnik'te kaldım. Yolda Stillman adlı bir İngilizle tanıştım. Kendisi Hersek hududu boyunca gezip, olayları izliyor ve Times Gazetesine yazılar gönderiyordu. Kendisinin asiler taraftarı olduğunu ve onlara para yardımında bulunduğunu söylediler. Konuşmamızda asilerin ve bizzat kendisinin Türk reform tedbirlerine inanmadığını zira bu reformların gerçek değeri olmadığını belirtti. Ona göre en çıkar yol, Türkiye'nin ayaklanan bölgeleri -Bosna ve Hersek'i-Sırbistan'a ve bir kısmını da Karadağ'a verip, barışın sağlanmasıdır. Bunu Avusturya'dan daha fazla asiler istemektedir.

8 Mart 1876: Dubrovnik'te Medo Putsiç'le görüştim. Kendisi gizli olarak Jonin'in Sırbistan'dan ziyade Karadağ'ın tarafını tuttuğunu ifade

etti. Aynı gün, hasta olan Prusya subayı Baron Vedel'i ziyaret ettim, Yaptığı içten konuşmada Vedel, Türk reformlarının değersiz olduğunu, Alman Çarının Avusturya ile Rusya arasında savaş istemediğini, ayaklanan Bosna ve Hersek'in Sırbistan ve Karadağ'a verilmesini ve hatta bütün bunların bir devlet olmasını önerdiğini ifade etti. Barona göre Sırbistan'ın iyi bir anayasa düzeni vardı. Fakat devlet yönetiminde bir istikrar olmadığından dolayı Sırbistan önemini kaybediyordu. Öğleden sonra Jonin'i ziyaret ettim. Jonin benim Çetinye'de bu kadar uzun kalmama şaştı. Zira Ruslar Belgrad'a anlaşmanın şimdi zamansız olduğunu söylemişlerdi. Bana "Belgrad'dan talimat beklemeden hemen dönmeniz gerekirdi" dedi. Konuşmasında Jonin şu anda Rusya'nın savaş istemediğini, Rusya'nın uzakta olması nedeniyle onun yardımı olmadan tek başına başarıya ulaşamayıp, kolayca bozguna uğrayacağımızı söyledi. Bunun üzerine şu cevabı verdim: "Doğu sorunu hususunda, Avrupa'nın bu taraflarında Rusya'yı en fazla ilgilendiren İstanbul ve Çanakkale Boğazları sorunudur. Bu, Rusya için hayat sorunudur. Dünya denizlerine çıkmak için Rusya, Boğazları ele geçirmeyi her zaman isteyecektir. Ruslar savaşa katılmadan, Sırp sorununu doğu sorunundan ayırırsak, bizim sorunumuz çok ileri gitmez. Doğu sorununda Sırbistan, Rusya'ya rekabette bulunmayacak ve Boğazlar konusunda hiçbir iddiası olmadığından Rusya'yı engellemeyecektir. Biz yalnız Sırp bölgelerini Türklerden kurtarmak istiyoruz ve bana göre, Rusya'nın para ve diplomatik alandaki yardımıyla, bu bölgeleri Türklerden biz kendimiz kurtarabiliriz. Bizim başarımız aynı zamanda doğu sorunu hususunda Ruslara da yararlı olur. Zira kurtulmuş ve birleşmiş bir Sırpılık, Rusların doğu sorununda en büyük rakipleri olan Almanya-Avusturya saldırısına karşı Balkanlarda bir engel olurdu".

Bu sözlerim üzerine Jonin: "Eğer bunun böyle olacağını düşünüyorsanız, Petersburg'a anlaşma için birini göndermeniz iyi olurdu." dedi. Bundan sonra Veselitski ile beraber Kwartir'e gittim. Veselitski, Bosna ve Hersek ayaklanması için benimle uzun uzadıya konuşarak Türk reformlarının gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu belirtti. Konuşmasında, eğer Avusturya ayaklanan bölgeleri kendisine ilhak etmeye kalkarsa, Rusya'nın Avusturya'ya karşı savaşa girmeye mecbur kalacağını söyleyerek, bu savaşın şimdi Rusya için çok uygunsuz olacağını, zira Rusya'nın savaşa hazır olmadığını, mali durumunun kötü olduğunu, Prusya'nın da Avusturya ile beraber Rusya'ya karşı savaşa girip girmeyeceğinden emin olmadığını ifade etti. Bundan dolayı Rus-Avusturya savaşının şimdilik iyi olmayacağını ve biz Sırp'ların Türkiye'ye karşı savaşa girmemizi zira Rusya'nın uzakta olmasından dolayı yardım yapamayacağı ve bu itibarla

Türk kuvvetlerini yenemeyeceğimizi ve kötü bir duruma düşebileceğimizi belirtti. Onun düşüncesine göre, Türk reformları gerçekleşmezdi. Bu hususu diplomatik alanda belirtip, mümkünse ayaklanmayı barış yolu ile çözümlenmek gerekti. Veselitski ile yaptığım konuşmanın devamında, Rusların doğu sorunu nedeniyle Bulgarların bizimle birleşmesini istemediklerini de farkettim. Çünkü, Bulgarlar zikredilen Boğazlara yakın oldukları için, zamanla aynı Boğazlar sorununu ortaya atabilirlerdi. Bunun için Veselitski; Sırbistan'ın doğuda nereye kadar genişlemek istediğini dikkatli bir şekilde anlamaya çalışıyordu. En fazla İskra ve Koçanik'e kadar cevabını verdiğim zaman kendisi rahatladı. Kendisi gizli olarak bana Rus para yardımının asilere ve ailelerine kendi vasıtasıyla geldiğini ifade etti. Ve bunu ben de gerçekten gördüm.

9 Mart 1876: Öğleden evvel Baron Vedel'in arkadaşı Prusya subayı Krause beni ziyaret etti. Aynı zamanda Medo Putsiç ve bizim subayımız Andreyeviç de geldiler. Andreyeviç bazı Arnavutlarla yolculuk yaptığını ifade etti. Öğle yemeğini Jonin, Veselitski ve diğer bir Rusla beraber yedik. Rus'un ismi Albay Bobrikov'du. Siyasi konuşmalar yapmadık. Akşam Veselitski ve sonra Jonin geldi. Gece vapura indim. Ne zaman hareket edeceğini öğrenecektim. Deniz dalgalı idi, rüzgâr vardı, yağmur ve dolu yağıyordu.

10 Mart 1876: Split'e geldim. Burada Yovan Ersek Skobla ile görüştüm. Kendisi Krayna'daki Golub'un çeteleri hakkında konuştu. Avusturya'nın asilere gerekli olan malzemelerin geçmesini yasakladığını söyledi.

11 Mart 1876: Konak'a Sibenik'e geldim. Burada bana Risto Jovanoviç geldi. Kendisi sonbaharda Belgrad'dan Krayna'ya geçmişti. Krayna'daki çetecilikten ve oradaki kötü durumdan bahsetti.

12 Mart 1876: Yola devam ettim. Bütün gün ve gece yolda idim. Deniz dalgalı idi.

13 Mart 1876: Yola devamla öğleden sonra Triyeste'ye gelip, akşamüstü de trenle yola devam ettim.

14 Mart 1876: Zareb'e geldim. Orada Hırvat İnşaat Bakanı, tanıdığım, Curo Avgustin'le görüştüm. Bu beni Mrazoviç'le tanıştırdı. Mrazoviç konuşmasında bütün Hırvatistan'ın Sırbistan'a karşı heyecan duyduğunu ve Belgrad'a yöneldiklerini ifade etti. Aynı şeyi Dalmaçya için Dalmaçyalılar da söylüyorlardı. Aynı akşam yola devamla Sisak'a geldim.

15 Mart 1876: Sisak'tan buharlı gemi ile Belgrad'a hareket ettim.

16 Mart 1876: Akşam Belgrad'a geldim. Benim Belgrad'a gelmemle

yolculuğum, görevim ve hastalandığım nedeniyle şimdiye kadar hazırlayamadığım raporum da sona erdi.

Sayın Bay, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

5 Nisan 1876/Belgrad

Devlet Konseyi Üyesi
Ranko Alimpiç

III. Ranko Alimpiç'in Çetinye görüşmelerine dair Belgrad Hükümetinden aldığı bazı talimatlar, 5 Nisan 1876 tarihli raporunda sözü edilen veya anılan raporla ilgili görülen diğer bazı önemli belgeler.

Belgrad, 30 Ocak 1876
Gizli IV/256

Alimpiç'e Karadağ Prensi ı. Nikola ile gizli siyasi ve askeri anlaşma yapmak için yetki veriliyor. Anlaşma Prens Milan kabul ve imza ettikten sonra yürürlüğe girecek. Yetki belgesini Dışişleri Bakanı imzalıyor ve Dışişlerinin mührünü ihtiva ediyor.

Corce Pavlovic

Alimpiç'ten Dışişleri Bakanlığına
Belgrad

12 Şubat 1876
Gizli No. 153
IV/IV

Akşam Karadağ Prensine, önerilen değişiklikleri Sırbistan'ın kabul ettiğini bildirdim. Fakat kendisi bu hususta daha düşüneceğini söyledi. Savaşın ilkbaharda başlayıp, başlamayacağını kesin olarak bilmek istemektedir. Bundan başka şehirlere karşı kullanılan, cephane ile beraber birkaç topu Sırbistan'dan istemektedir. Fakat Karadağ'a yalnız dağ topları gerekmektedir. Bizim yeterince yeni dağ toplarımız vardır. Bunlardan bir bataryayı kendisine vadedebilir miyim? Bu hususta talimatlarını rica ederim.

Dışişleri Bakanlığından Alimpiç'e
Çetinye

18 Şubat 1876
Gizli No. 111, IV

Bizim düşüncemize göre Rodiç'e şöyle cevap verilebilir:

Şimdiye kadarki deneyimler, ayaklanmaya kalkan halkı ve Karadağ'ı Türkiye'de reformların gerçekleşmeyeceğine inandırdı. Bu nedenle Karadağ Prensi, reformların gerçekleşeceği hususunda asileri inandırma zorunda değildir. Zaten onun durumu da buna müsaade etmez. Zira ne kendisi ne de Prens Milan reform tasarılarının özetlerini ve bizim anlaşmanın esaslarını henüz bilmemektedirler. Cevabımız budur. Siyasi anlaşmanın 11 inci maddesine dair değişiklik önerisini kabul ediyoruz. Ve 6 ncı madde hususunda Karadağ Prensinin düşündüğü gibi biz de Ruslardan hiçbir şeyi gizli tutmayacağız ve bize göre anlaşmada savaş ilanının kesin tarihini tespit etmemiz Ruslarca iyi karşılanmaz. Fakat bizim önerimizde savaş olanağı deyimi kullanılırsa belki de şikayet etmezler. Doğrudan gıda yardımı biraz güç olabilir, fakat borç vermeye hazırız ve bunu hem ülkeden hem de dışardan gerçekleştirip, böylece Karadağ'a kaçan halkın bu devlete olan yükünü azaltabiliriz. Bu amaçla 50.000 Dukat gönderiyoruz. Bu dört aylık gıda yardımını karşılayabilir. Bu hususta yeni öneride bulunun. Askeri anlaşmanın 7 nci maddesi değişiklik önerisini kabul ediyoruz. Aynı zamanda 8 inci madde değişikliğini de kabul ediyoruz, fakat 4 batayyon yerine askerin tam sayısını belli etmeliyiz. Bunların beslenme ve tehzini bilmek gerekmektedir.

Alimpiç'e
Çetinye

22 Şubat 1876
Gizli No. 155
IV/IV

Bizim önerilerimiz burada hazırlanırken en fazla üzerinde durduğumuz husus, önerilerin iki kardeş halk tarafından bugünkü şekliyle kabul edilmesi idi. Onun için bize göre 6 ncı maddenin değişmesi gereksizdir. Çünkü bizim önerimizde harekette beraberlik sağlanıyor. Belli bir durumda kolayca anlaşabiliriz. 40.000 Dukat yardım etmeyi kabul ediyoruz. Fakat bu yardımı ancak savaş başlangıcında yapabiliriz (Madde 12). Zira ortak hareket ve çalışmalarımızın süresi belli değildir.

Dışışleri Bakanlığından Alimpiç'e
Çetinye

24 Şubat 1876
 Gizli No. 125
 IV/284

Bize göre, şimdiye kadarki görüşmelerden harekete geçme hususunda anlaşmışımız görölmektedir. Anlaşma imzalanınca topar sorununu kolayca hallederiz. Hareket edebilmemiz için anlaşma çabuk olmalıdır. Anlaşmanın akdedilmesini engelleyen her şeyden çekinin. Çetinye'deki durum ve özellikle Çetinye ile Hersek asileri arasındaki ilişkiler ve asilerin önerilen reformlara karşı tutumları hakkında bilgi alınmaması bizde tereddütler doğurmaktadır. Gazetelerde çeşitli yazılara rastlanılmaktadır.

Dışışleri Bakanlığından Alimpiç'e
Çetinye

25 Şubat 1876
 Gizli No. 129
 IV/286

Prens Nikola'ya şunu söyleyiniz:

Prens Milan ve Sırp Hükümeti, Karadağ'ın anlaşmayı kabul edip, etmemesi hususundaki kati cevabını istemektedir. Sorun uzatılmamalıdır. Avusturya ile yapılan her anlaşmayı Sırp çıkarlarına aykırı görmekteyiz. Türklerden yeni öneriler geliyormuş, eskileri nedir? Gönderilen bilgiler yetersiz görölmektedir.

Alimpiç'ten Dışışleri Bakanlığına
Belgrad

26 Şubat 1876
 Gizli No. 133
 IV/296

Prens Nikola'nın tutumu her an değişmekte ve böylece anlaşma sorunu da uzamaktadır. Sanki Türkiye veya Avusturya'dan bir şey bekleyip, anlaşmayı yapmak istememektedir. Akşam sizin telgrafınız gelmezden önce anlaşma konusunda kendisinden kati cevap istedim. Bunun üzerine Karadağ Prensi tereddütlü bir şekilde askeri anlaşma üzerinde yeni öneride ve şikayetlerde bulunarak, anlaşmaya güç varacağız dedi. O anda asilerin başarı telgrafi geldi ve ayrıldık. Sizin de telgrafınızı aldım. Sabahleyin

prene gittim. Zaten o da beni çağırmişti. Konuşmasında şöyle dedi: “Gece hiç uyumadım. Dubrovnik’teki Alman Konsolosu Baron Lihtenberg (Rus Konsolosu Jonin olması lazım) ile şifreleştim. Bizim çalışmalarımız için çok düşündüm. Son cevabım şudur. Siyasi anlaşmaya hazırım, fakat 6 ncı madde de Türkiye kelimesinden sonra: ve Türkiye bir prenslikle savaşırsa öteki prenslik hemen savaşa girmeye mecburdur deyimi eklenmelidir. 9 uncu madde şöyle olmalıdır: Bosna ve Hersek halkının durumu diplomatik yoldan düzelmezse, iki taraf Türkiye ile savaş açılıncaya kadar, şimdiki ayaklanmayı bütün güçleriyle destekleyecekler. Anlaşma imzalanınca Karadağ’a kaçan halk için Sırbistan 40.000 Dukat verecektir. 12 nci maddenin sonuna şunlar eklensin (Raporda var). Rakamı 40.000’e indirdim. Prens bu miktardan memnun olacağını zannediyordum. Zira Sırbistan’ın da kendi ihtiyacı vardı. Emin kaynaklardan Rusya’nın Karadağ’daki Hersek ailelerine yardımda bulunduğunu öğrendim. Benim raporlarımın kısa olduğunu kabul ediyorum. Gözlerimin rahatsız olması nedeniyle uzun şifre yapamıyorum. Posta ile giden mektuplar ise açılmaktadır. İyileşince bunları tamamlamaya çalışacağım.

Sayın Bakan Pavlovic’e
Belgrad

28 Şubat 1876
No. 140
IV/302

Askeri anlaşma üzerinde yaptığımız son konuşmada Karadağ Prensi komutanlığın yetki hududunun (7 nci madde) Kipert’in haritasına birleştiği yer, Drina ile Bistriçe’ye kadar (7 nci madde) Kipert’in haritasına göre, Belo Pole’den Stojer dağına, Lubişnye, Tara ve Piva nehirleri boyunca Bosna hududuna, buradan Neretva’ya ve Neretva boyunca Metkoviç’e kadar olmasını istemektedir. 8 inci maddeye göre de Karadağ Prensi 2880 asker verecektir. Fakat bunlar için Sırbistan’dan Karadağ’a para gönderilmesini istemektedir.

Alimpiç'ten Dışişleri Bakanlığına
Belgrad

28 Şubat 1876
Gizli No. 177
IV/309

İşkodra'daki Fransız Konsolosu buraya geldi. Dubrovnik'teki Vali Rodiç gibi o da Herseklilerin susturulması yolunda tavsiyede bulundu. Karadağ Prensi bunu vadetti ise de sözünde durmayacağını zannediyorum. Dubrovnik'teki Rus Konsolosu Jonin İstanbul'daki durumun çözümlenmesine kadar, rahat durulmasını tavsiye ediyor. Fakat her ihtimale karşı Sırbistan'la anlaşın diyor. Karadağ Prensi gizli olarak bana Sırbistan Prensine iletmem için kendisinin dünden beri keyfi yerinde olduğunu, siyasi ve askeri anlaşma hususunda önerdiği değişikliklerin Sırbistan tarafından bir an evvel kabul edilmesini beklediğini ifade etti. Belgrad'da bugün gösteriler olacağı söylentileri burada dolaşiyor. Nedeni bilinmiyor. Ne olduğunu bildirirseniz iyi olur.

Alimpiç'ten Bakan Pavlovic'e
Belgrad

4 Mart 1876
Gizli No. 196
IV/315

Sabahleyin Karadağ Prensine siyasi anlaşma hususundaki cevabımızı bildirdim. Karadağ Prensi beni şimdi çağırıp şöyle dedi: "Siyasi anlaşmayı kabul ediyorum fakat imzayı ancak savaş çıkınca atarım. Önceden imzalayamam. Son sözümü veriyorum. Sırbistan buna tamamen güvenebilir. Sizin misyonunuz şu anda bitmiştir. Anlaşma imzalanınca tamamlanmış olur. Belgrad'da askeri anlaşma üzerindeki şartlarımın kabul edilmesine çaba gösterin ve bunları bana bildirin". Bu durumda dönmem için rica ediyorum. Karadağ Prensi şimdilik hiçbir anlaşma ile kendini bağlamıyor. Ve benim burada kalmamı da istemiyor.

Alimpiç'e
Çetinye

5 Mart 1876
Gizli No. 158
F-IV/IV

4/16 tarihli son telgrafınıza göre, Çetinye'de artık kalmamalısınız. Yola hemen çıkın. Kotor'da ilk gemiyi bekleyin ve Belgrad'a dönün.—Gizli: Nişan verilirse uygun bir şekilde reddedin.

